

Het welbevinden van jongeren uit verschillende gezinstypen

Inleiding

Dat kinderen het beste kunnen opgroeien in een gezin met hun twee liefhebbende biologische ouders wordt in onderzoek nog altijd bevestigd (Acock & Demo, 1994; Amato & Keith, 1991; Bosman, 1993; Dronkers, 1993; Simons, 1996; Spruijt, 1993). Over de vraag wat het minst slecht is wanneer die ouders elkaar niet (meer) zo liefhebben, lopen de meningen uiteen. Dat is het onderwerp van dit artikel. Dronkers concludeerde onlangs in dit tijdschrift dat middelbare scholieren, die opgevoed werden door één biologische ouder, een hoger welzijn meldden dan in het geval dat beide ouders ruziënd bij elkaar waren gebleven. Deze conclusie geldt echter alleen wanneer er sprake is van veel of zeer veel voorkomende ernstige ouderlijke ruzie (Dronkers, 1996, p. 144). Simons en Johnson concludeerden echter dat in het algemeen echtscheiding de kans op inadequaat ouderschap méér vergroot dan huwelijksproblemen (1996, p. 91). McLanahan en Sandefur (1994) rapporteerden op grond van longitudinale gegevens dat echtscheiding vaak gevolgd wordt door een afnemende kwaliteit van het ouderschap. Cherlin en anderen vermeldden echter weer dat veel van het echtscheidingseffect op kinderen kan worden verklaard door omstandigheden vóór de scheiding; en dan vooral voor meisjes (1992, p. 1388). Kortom, meer inzicht is nodig omtrent *de vraag wat minder slecht is voor kinderen: ruziënde ouders of gescheiden ouders*.

Trefwoorden: Jongeren, Welzijn, Gezinsamenstelling, Echtscheiding.

Ed Spruijt en Martijn de Goede zijn senior docent/onderzoeker aan de Universiteit Utrecht.

Adres: Vakgroep Jeugd, Gezin en Levensloop, Heidelberglaan 2, 3584 CS Utrecht.

Wanneer ouders gescheiden zijn, is de volgende vraag: wat is slechter voor kinderen, leven in een eenoudergezin of in een stiefgezin? Het maatschappelijk beeld van zowel eenoudergezinnen als stiefgezinnen is nog altijd negatief. Onderzoek laat zien dat stiefkinderen over het algemeen gelijk of iets hoger scoren op welbevinden vergeleken met eenouderkinderen (Acock & Demo, 1994; Dölle, 1994; Ganong & Coleman, 1994; Spruijt, 1993). Ganong en Coleman (1994) concludeerden dat er verschillen bestaan in het functioneren van kinderen die opgroeien in stiefgezinnen en kinderen die opgroeien binnen andere gezinstypen, maar dat de meeste van deze verschillen nogal klein zijn. Daar staat tegenover dat onderzoek, waarin aanpassings- en gezondheidsproblemen van jongeren uit stiefgezinnen vergeleken worden met die in andere gezinstypen, heeft uitgewezen dat het onderwijsperspectief van jongeren uit stiefgezinnen lager is, evenals hun algemeen welzijn (Dronkers, 1993; Furstenberg, 1987; Hetherington, 1993; Spruijt & Hendrickx, 1995). Nederlands onderzoek (Spruijt et al., 1989) laat zien dat vooral jongeren uit het zogenaamde *verdeelde* stiefgezinstype (dat zijn gezinnen waarin de biologische ouder en de stiefmoeder of -vader het over een aantal zaken niet eens zijn) veel problemen hebben, terwijl het in andere stiefgezinstypen redelijk goed gaat. Kortom, meer duidelijkheid is gewenst omtrent *de vraag wat beter is voor kinderen: opgroeien in een eenoudergezin of in een stiefgezin.*

Voor zowel eenoudergezinnen als voor stiefgezinnen, die na echtscheiding zijn ontstaan is de vraag aan de orde hoe om te gaan met de vertrokken (biologische) ouder. In iets oudere literatuur (Crombag & Elzinga, 1989; Wallerstein & Blakeslee, 1987) wordt vaak voetstoots aangenomen dat het goed is het contact te handhaven. Recentere studies zijn niet meer zo eensgezind. Amato en Rezac (1994) analyseerden voor de Verenigde Staten 33 studies met betrekking tot de vraag of het welzijn van echtscheidingskinderen positief samenhangt met de frequentie van het contact met de vertrokken ouder. De wijdverbreide opvatting dat contact goed is voor kinderen werd door 18 studies ondersteund en door 15 studies niet (9 studies rapporteerden geen samenhang en 6 studies rapporteerden meer problemen voor kinderen die wél contact hadden). Er is een aantal mogelijke redenen voor deze tegenstrijdige uitkomsten, zoals verschillende onderzoekspopulaties en ongelijke vraagstellingen. Voor Nederland zijn niet zoveel onderzoeksgegevens beschikbaar, maar hier wordt er vrijwel altijd van uitgegaan dat na echtscheiding behoud van het contact met beide ouders het beste is. 'Een kind dat na de echtscheiding de mogelijkheid krijgt om een liefdevolle relatie met beide ouders in stand te houden, zal daar veel baat bij hebben' (Meesters & Singendonk, 1994, p. 220). Klopt dat eigenlijk wel in de hedendaagse samenleving, waarin echtscheiding zoveel voorkomt (circa 30.000 echtscheidingen per jaar) en waarin niet meer dan ongeveer de helft van de kinderen 'normaal' regelmatig contact heeft met de vertrokken ouder (Spruijt et al., 1989). Kortom, meer informatie is nodig omtrent *de vraag of het wel of niet beter is voor kinderen om na echtscheiding contact te houden met hun vertrokken ouder.*

Hoewel de meeste eenoudergezinnen en stiefgezinnen anno 1996 ontstaan zijn door echtscheiding, komen er - zeker als het om wat oudere kinderen gaat - ook nog altijd eenoudergezinnen en stiefgezinnen voor die ontstaan zijn door overlijden. Wat heeft meer

nadelige effecten voor kinderen: echtscheiding of overlijden van één van de ouders? Antwoord op deze vraag kan ons inzicht in de effecten van het opgroeien in verschillende gezinstypen vergroten. Bosman (1993) stelt dat het zowel bij echtscheiding als bij overlijden gaat om ingrijpende levensgebeurtenissen die de kinderen lange tijd kunnen belasten. Hoe die belasting vervolgens kan doorwerken, wordt door Bosman helaas niet vermeld. Van Gelder (1989) vond geen grote verschillen tussen echtscheidingsgezinnen en verweduwd gezinnen in bijvoorbeeld de hulp die eenoudergezinnen ontvangen. Van Delft en Niphuis-Nell (1988) wijzen op verschillen en overeenkomsten tussen scheidingsgezinnen en verweduwd gezinnen. Zij benadrukken vooral de problemen in verweduwd gezinnen op korte termijn. Op langere termijn worden de negatieve effecten meestal kleiner. Kortom, wij willen meer duidelijkheid over *de vraag wat het effect op kinderen is van opgroeien in scheidingsgezinnen of in verweduwd gezinnen*.

In dit artikel zijn wij niet geïnteresseerd in goed functionerende intacte gezinnen met de biologische moeder en de biologische vader. Daarvan is immers bekend dat de effecten voor kinderen, zowel op korte als op lange termijn positief zijn. Wij zijn benieuwd naar de effecten voor jongeren van het opgroeien in gezinstypen met verschillende bijzondere kenmerken. Ruzie in het gezin, echtscheiding en stiefgezinsvorming zijn factoren die veel spanningen en stress teweeg brengen. Teveel stress vermindert het welbevinden, zowel op korte als op lange termijn. Van belang is daarbij ook hoe jongeren leren omgaan met spanningen en stress (coping). De aanwezigheid van sociale steun wordt algemeen gezien als een belangrijke hulpbron in het omgaan met stress (Meeus & Kox, 1991). Het is mogelijk dat jongeren uit gezinnen met twee slecht functionerende ouders minder sociale steun ervaren dan jongeren in gezinnen met één (goed functionerende) ouder. Wij vergelijken daarom in dit artikel de gevolgen voor het welbevinden van jongeren van het opgroeien in: ⁽¹⁾ matig en slecht functionerende intacte gezinnen, eenoudergezinnen na echtscheiding *met* en *zonder* regelmatig contact met de vertrokken ouder, stiefgezinnen na echtscheiding *met* en *zonder* regelmatig contact met de vertrokken ouder, en eenoudergezinnen na verweduwing.

Welbevinden

Welke gevolgen voor jongeren van het opgroeien in verschillende gezinstypen worden in de literatuur beschreven? Het gaat in het algemeen om hun welzijn of welbevinden en dat betreft meestal drie vragen. Hoe voelen jongeren zich (mentaal welbevinden), hoe gaat het met hun vriendschap(pen) (relationeel welbevinden), en hoe gaat het met school en werk (maatschappelijk welbevinden). Van Gelder (1989) heeft literatuuronderzoek gedaan naar de lange termijn effecten van echtscheiding. Hij stelde vast dat kinderen uit eenoudergezinnen iets meer twijfels hebben over het huwelijk en een gezinsleven. Wat betreft hun relatievorming met de andere sekse, zijn zij actiever en kritischer. Van Gelder constateert verder dat kinderen van gescheiden ouders vaker buitenechtelijke kinderen krijgen, iets vroeger trouwen en vaker uit elkaar gaan. Bovendien zijn zij ook kritischer ten aanzien van hun huwelijk. De Graaf (1996) bestudeerde de invloed van

chtscheiding van de ouders op het demografisch gedrag van vrouwen in Nederland. Hij stelt vast dat er een duidelijke invloed is, ook na controle op een aantal achtergrondkenmerken. Het komt erop neer dat meisjes uit eenoudergezinnen het ouderlijk huis op jongere leeftijd verlaten, vroeger gaan samenwonen, vaker relaties verbreken en een negatiever beeld hebben van hun persoonlijke relaties. Bosch et al. (1994) deden onderzoek naar de gevolgen voor de latere relatievorming van kinderen uit eenoudergezinnen. Zij concludeerden dat er kleine negatieve effecten zijn, maar dat dit niet kan worden verklaard door het eenouderschap zelf, maar door de ouderlijke conflicten rond de echtscheiding.

Wat betreft het maatschappelijk welbevinden kwam Dronkers (1993) tot de conclusie dat er significante verschillen bestaan tussen de schoolloopbaan van kinderen van wel en niet gescheiden ouders. Echtscheiding lijkt echter niet de belangrijkste voorspeller voor verschillen in schoolloopbaan. Veel belangrijker is bijvoorbeeld het opleidingsniveau van vader en/of moeder. Het is ook goed mogelijk dat problemen vóór de scheiding een significant effect hebben.

Amato en Keith (1991) hebben een meta-analyse uitgevoerd over de gevolgen op lange termijn van echtscheiding van de ouders voor het algemeen welzijn van adolescenten. Er werden effecten berekend voor vijftien variabelen in 37 studies waarbij 81.000 personen betrokken waren. Ze concludeerden dat echtscheiding van de ouders significant negatieve effecten heeft op het welzijn van jongeren. Variabelen als tienerzwangerschap, tienerhuwelijk, sociaal welbevinden, kwaliteit van het huwelijk, echtscheiding en fysieke gezondheid zijn hierin opgenomen. Deze pessimistische conclusie dient echter enigszins afgezwakt te worden, aangezien de effecten over het algemeen significant maar zwak zijn. Bovendien zijn effecten in klinische studies - logischerwijze - significant sterker dan in studies gebaseerd op bevolkingssteekproeven. Wij maken gebruik van een bevolkingssteekproef omdat wij willen weten hoe het gaat met jongeren uit verschillende gezinstypen in het algemeen, en niet alleen met problematische jongeren.

Onderzoeksprobleem

Doelstelling van dit onderzoek is inzicht te verkrijgen in de mate van het welbevinden van jongeren afkomstig uit gezinstypen die afwijken van het goed functionerende standaardgezin: intacte gezinnen met matige of ernstige problemen, eenoudergezinnen en stiefgezinnen, met of zonder contact met de vertrokken ouder, eenoudergezinnen na verzuivering. Dit kan duidelijk maken of de aanhoudende maatschappelijke bezorgdheid over de gevolgen van ernstige conflicten in het gezin, echtscheiding en stiefgezinsvorming in feite wel gegrond is. Is het voor jongeren die ingrijpende problemen in hun ouderlijk gezin hebben meegemaakt moeilijk om in de hedendaagse samenleving mee te komen? Tegenwoordig worden kinderen toch al steeds meer geconfronteerd met de gevolgen van de modernisering en individualisering van de samenleving. Dit betekent dat verantwoordelijkheid voor je eigen beslissingen - ook op het gebied van mentaal, relationeel en maatschappelijk welbevinden - steeds meer nadruk krijgt. Du Bois-Reymond (1992) spreekt over de ontwikkeling van een standaardlevensloop naar een levensloop met gekozen patro-

nen. Is het gekozen patroon gecompliceerder voor jongeren die te maken krijgen met de echtscheiding van zijn/haar ouders of met hun huwelijksproblemen? Overeenkomstig de doelstelling van deze studie hebben wij het *onderzoeksprobleem* als volgt geformuleerd. *Wat zijn de verschillen in welbevinden tussen jongeren uit respectievelijk matig en slecht functionerende kerngezinnen, eenoudergezinnen en stiefgezinnen met en zonder regelmatig contact met de vertrokken ouder, en eenoudergezinnen na verweduwing?*

Omdat in de literatuur geen overeenstemming bestaat over de vraag of er verschillende effecten bestaan voor jongens en meisjes, willen we dat ook nader onderzoeken. Bovendien maken we een onderscheid naar de mogelijke effecten op middellange en lange termijn. We doen dit door een onderscheid te maken tussen jongeren die nog thuis wonen (middellange termijn) en jongeren die al uit huis zijn (lange termijn).

Hypothesen

Zoals gezegd beperken we ons in dit artikel tot jongeren uit gezinstypen met een bijzonder kenmerk. Jongeren uit redelijk tot goed functionerende intacte kerngezinnen, die nog altijd de meerderheid vormen van de gezinnen met kinderen, betrekken we niet in onze analyses. Richtinggevend bij de formulering van onze hypothesen zijn gegevens uit eerder onderzoek en algemeen maatschappelijke opvattingen. Een belangrijke actuele vraag is: wat is slechter voor kinderen, ruziënde ouders of gescheiden ouders? De tot nu toe bekende onderzoeksgegevens zijn niet eenduidig, maar het meeste onderzoek neigt naar de stelling dat echtscheiding een extra risico vormt voor het welbevinden van jongeren. Dit leidt tot onze eerste hypothese. *Hypothese 1. Jongeren uit eenoudergezinnen na echtscheiding ervaren een mindere mate van welbevinden dan jongeren uit matig of slecht functionerende intacte gezinnen.*

Uit klinisch onderzoek naar jongeren met problemen (Van Praag, 1993) blijkt vaak dat deze jongeren afkomstig zijn uit eenoudergezinnen en stiefgezinnen na echtscheiding. De conclusie uit niet-klinisch empirisch onderzoek is echter dat het met deze jongeren bijna net zo goed gaat als met jongeren uit 'normale' intacte gezinnen (Dölle, 1994; Ganong & Coleman, 1994; Spruijt, 1991). Dit gecombineerd met het gegeven dat het met jongeren uit matig en slecht functionerende intacte gezinnen minder goed gaat dan met jongeren uit 'normale' tweecoudergezinnen (Dronkers, 1996), leidt tot de volgende hypothese. *Hypothese 2. Jongeren uit matig of slechte intacte gezinnen ervaren een mindere mate van welbevinden dan jongeren uit stiefgezinnen.*

Hoewel het overlijden van een ouder een zeer ingrijpende gebeurtenis is voor kinderen, die met heftige emoties - vooral op kortere termijn - gepaard kan gaan, zijn er ook duidelijke verschillen aan te wijzen tussen de effecten van overlijden en echtscheiding. Het laatste gaat meestal gepaard met een langere periode van gezinsontwrichting en met het moeizame proces van de hervinding van een nieuw evenwicht na het vertrek van een van de ouders. Terwijl na overlijden de herinnering aan de overleden ouder vrijwel altijd positief is, is de herinnering aan of de omgang met de vertrokken ouder na echtscheiding vrijwel nooit zonder problemen (Spruijt, 1991). Dit leidt tot de derde hypothese.

Hypothese 3. Jongeren uit eenoudergezinnen na echtscheiding ervaren een mindere mate van welbevinden dan jongeren uit eenoudergezinnen na vereduwing.

Tot voor kort werd bijna altijd aangenomen dat het voor kinderen het beste is om na echtscheiding contact te onderhouden met beide ouders. Furstenberg en Cherlin (1991) trekken een paar algemene conclusies op basis van een reeks van echtscheidingsonderzoekingen. Het is voor jongeren in elk geval goed wanneer na echtscheiding hun verzorgende ouder optimaal functioneert en wanneer hun gescheiden ouders hun conflicten zoveel mogelijk beperken. Op basis van de nieuwste onderzoeksgegevens durven zij echter niet meer volmondig te adviseren dat een regelmatig contact met de niet-verzorgende ouder altijd het beste is. Ook uit Nederlands onderzoek komt naar voren dat contact met de vertrokken ouder na echtscheiding niet per definitie samenhangt met een betere ontwikkeling van kinderen (Spruijt & Hendrickx, in press). *Hypothese 4. Jongeren uit eenouder- en stiefgezinnen zonder regelmatig contact met hun vertrokken ouder ervaren geen mindere mate van welbevinden dan jongeren uit eenouder- en stiefgezinnen met regelmatig contact met hun vertrokken ouder.*

Een belangrijke vraag met betrekking tot de effecten van het opgroeien in verschillende gezinstypen is: voor wie is het erger, voor jongens of voor meisjes. In overzichtsarikelen (Amato & Keith, 1991; Cherlin et al., 1992) komt het beeld naar voren dat de effecten, zeker op korte termijn, voor jongens het meest in het oog springen. Theoretisch zou dit te maken kunnen hebben met het feit dat probleemgedrag van jongens (agressie, vandalisme) meer opvalt dan probleemgedrag van meisjes (terugtrekking, depressieve gevoelens), of met het feit dat de primaire identificatiefiguur voor de jongens (de vader) meestal vertrekt en de primaire identificatiefiguur voor de meisjes (de moeder) meestal blijft. Dit leidt tot de volgende hypothese. *Hypothese 5. Jongens uit de verschillende gezinstypen ervaren een mindere mate van welbevinden dan meisjes.*

Uit empirisch bevolkingsonderzoek naar effecten van echtscheiding en stiefgezinsvorming blijkt dat de grootste negatieve effecten na ongeveer twee jaar verdwenen zijn. Wallerstein en Blakeslee (1987) concluderen echter in hun studie naar mannen, vrouwen en kinderen, tien jaar na de scheiding, dat weliswaar veel jonge mensen uit echtscheidingsgezinnen uiteindelijk wel in staat blijken te zijn om goede relaties aan te gaan, maar dat de intrede in de fase van de jong-volwassenheid voor alle ondervraagde kinderen een kritieke drempel is. Ook McLanahan en Bumpass (1988) constateren dat kinderen uit echtscheidingsgezinnen niet zorgeloos de volwassenheid binnentreden. De Graaf (1996) rapporteerde voor Nederland enkele lange termijn effecten van echtscheiding: de entree in de volwassenheid kan voor veel jongeren uit eenoudergezinnen gepaard gaan met gevoelens en herinneringen uit de tijd van de scheiding van de ouders. Bij een aantal jong-volwassenen is het denkbaar dat een zekere mate van angst aanwezig is voor het aangaan van relaties. Men is bang de door de ouders gemaakte fouten te herhalen (p. 129). Dit leidt tot de volgende hypothese. *Hypothese 6. Jongeren uit de verschillende gezinstypen die nog thuis wonen ervaren geen mindere mate van welbevinden dan jongeren die al uit huis zijn.*

Data en methoden

Operationalisering van de concepten

Onafhankelijke variabele: gezinstype

Aan niet-gescheiden ouders zijn zowel in 1991 als in 1994 de vragen gesteld: Heeft u er de afgelopen 3 jaar serieus over nagedacht om uit elkaar te gaan? (van 1 = nooit tot 5 = ja, vaak). Bent u tevreden over uw huwelijk? (van 1 = ja, tot 5 = nee, helemaal niet). De vier items uit de twee metingen leveren een betrouwbaar beeld over de kwaliteit van het ouderlijke huwelijk (Cronbachs alpha = .78). Gezinnen met een score van (gemiddeld) 'niet tevreden en niet ontevreden', en 'wel eens serieus gedacht om uit elkaar te gaan', krijgen de score matig functionerend huwelijk (12-15). Gezinnen met de score van (tamelijk) ontevreden en meerdere keren over gedacht uit elkaar te gaan, krijgen de score slecht functionerend huwelijk (16-20).

Van de jongeren in het onderzoek is bekend of hun ouders gescheiden zijn en of hun verzorgende ouder (al dan niet gehuwd) weer samenwoont met een andere partner. We vroegen de jongeren naar de frequentie van het contact met de vertrokken ouder, direct na de scheiding en op het moment van interviewen. Opvallend is dat ruim de helft van de jongeren geen of slechts weinig contact heeft met de vertrokken ouder. We deelden de gezinnen in naar de mate van het contact toen en nu. We maakten een onderscheid tussen jongeren met regelmatig contact en jongeren zonder contact of sporadisch onregelmatig contact. Achtergrond bij deze indeling is het maatschappelijke beeld van 'normaal' regelmatig contact na echtscheiding enerzijds, en 'abnormaal' verbroken of onregelmatig contact anderzijds. Zo ontstaan twee typen eenoudergezinnen na echtscheiding en twee typen stiefgezinnen na echtscheiding. Ten slotte onderscheiden we de categorie eenoudergezinnen na verweduwing. Het aantal stiefgezinnen na verweduwing was te klein (17) om in de analyse te betrekken. Dit impliceert de volgende operationalisering van het concept 'gezinstype':

- 1 = matig functionerend kerngezin;
- 2 = slecht functionerend kerngezin;
- 3 = eenoudergezin na scheiding met geregeld contact met de andere ouder;
- 4 = eenoudergezin na scheiding zonder geregeld contact met de andere ouder;
- 5 = stiefgezin na scheiding met regelmatig contact met de andere ouder;
- 6 = stiefgezin na scheiding zonder regelmatig contact met de vertrokken ouder;
- 7 = eenoudergezin na verweduwing.

Afhankelijke variabele: mentaal welbevinden

Om het mentaal welbevinden van de jongeren te meten werd een gecombineerd meetinstrument ontwikkeld. Dit meetinstrument bestaat uit vier afzonderlijke schalen.

- In de eerste plaats een gestandaardiseerde schaal met betrekking tot algemene satisfactie in het leven (bijvoorbeeld: Ik ben tevreden met mijn leven. Als ik mijn leven over kon doen, zou ik er vrijwel niets aan veranderen. Mogelijke antwoorden: 1 = hele-

- maal niet mee eens, 7 = helemaal mee eens. Deze satisfactieschaal (Cronbachs alpha = 0.84) telt 5 items en loopt van 5 tot 35. De scores zijn omgezet op een tienpuntschaal van 0 = zeer weinig satisfactie tot 10 = veel satisfactie in het leven.
- In de tweede plaats de Cantril-ladder, die de psychologische gezondheid meet: Wij willen graag van je weten hoe je je voelt (van 0 = zeer slecht tot 10 = zeer goed).
  - In de derde plaats de Goldberg-schaal, die psychologische stress meet (bijvoorbeeld: Had je gedurende de afgelopen vier weken voortdurend het gevoel onder druk te staan?, of: Voelde je je de afgelopen vier weken ongelukkig of depressief?) Mogelijke antwoorden: 1 = helemaal niet, 2 = niet meer dan gewoonlijk, 3 = meer dan gewoonlijk, 4 = veel meer dan gewoonlijk. De schaal (Cronbachs alpha = 0.92) bestaat uit 10 items en loopt van 10 tot 40). Deze scores werden eveneens omgezet in een tienpuntsschaal, met 0 = slecht (veel stress) en 10 = goed (helemaal geen stress).
  - In de vierde plaats een vraag naar het hebben van zelfmoordgedachten. (Heb je de afgelopen 12 maanden aan zelfmoord gedacht? (1 = vaak tot 4 = nooit). Deze vier gestandaardiseerde schalen vormen tezamen één schaal mentaal welbevinden (Cronbachs alpha = .73).

Afhankelijke variabele: relationeel welbevinden

We onderscheiden drie aspecten van het relationeel welbevinden: de actuele relationele positie, de leeftijd waarop men begonnen is met verkering en seks, en de wens om kinderen te krijgen. De relationele positie hebben we geconstrueerd uit een viertal variabelen en bestaat uit de volgende scores: 1 = nog nooit verkering gehad, 2 = nu geen verkering, wel gehad, 3 = nu wel verkering, korter dan een jaar, 4 = nu wel verkering, langer dan een jaar, 5 = woont nu samen, 6 = woont nu samen en heeft een kind. In de literatuur wordt herhaaldelijk bezorgd geschreven over de snelle start van de relatieloopbaan van kinderen van gescheiden ouders en van de jonge leeftijd waarop deze kinderen trouwen en zelf weer kinderen krijgen (De Graaf, 1996). We hebben daarom de variabele 'begin relatiecarrière' geconstrueerd: de gemiddelde leeftijd van de eerste vaste verkering en de eerste seks. In veel demografisch onderzoek wordt gevraagd naar het verwachte aantal kinderen. Daarom hebben wij in ons onderzoek gevraagd naar de kindwens: Ben je van plan om later (nog meer) kinderen te krijgen?

Afhankelijke variabele: maatschappelijk welbevinden

Voor de operationalisering van het concept maatschappelijk welbevinden werden ook drie verschillende indicatoren gebruikt. In de eerste plaats is gevraagd naar het ooit meegeemaakt hebben van werkloosheid of arbeidsongeschiktheid, met als mogelijke antwoorden: 1 = geen ervaring, 2 = ervaring, maar niet ingrijpend, en 3 = ingrijpende ervaring.⁽²⁾ In de tweede plaats is gevraagd of de respondent in ernstige financiële problemen is geraakt (zelfde antwoordcategorieën). In de derde plaats is gekeken naar het bereikte opleidingsniveau.

Steekproef en dataverzameling

We maakten gebruik van de dataset (meting 1, 1991 en meting 2, 1994) van het project

Wendingen in de Levensloop (WIL): een Nederlands nationaal panelonderzoek, gebaseerd op een representatieve steekproef van jongeren. In de periode september - november 1991 en september - november 1994 beantwoordden jongeren in de leeftijd van 12 tot 24 jaar in 1991 en 15 tot 27 jaar in 1994 een groot aantal vragen, zowel schriftelijk als mondeling, over hun ontwikkeling en levensstijl. De vragen hadden betrekking op fysiek en psychologisch welzijn, het zich losmaken van de ouders en het op eigen benen gaan staan, relaties, seks, vaste verkering, uit huis gaan en de relatie tussen generaties. Eén van de ouders werd eveneens geïnterviewd. De data van meting 3 zullen eind 1998 voor analyse beschikbaar zijn.⁽³⁾

Data-analyse

Allereerst hebben we de frequentieverdeling van de jongeren berekend om na te gaan of er voldoende variatie bestaat in gezinstype (zie tabel 1). Omdat het de bedoeling is jongeren te vergelijken uit gezinnen, die allemaal één of meer bijzondere kenmerken hebben, zijn 'normaal' functionerende kerngezinnen buiten de analyse gehouden. Vervolgens hebben we gekeken naar de samenhang met een aantal achtergrondvariabelen. De relatie tussen gezinstype en geslacht is niet significant, wel zijn er in eenoudergezinnen na echtscheiding iets meer meisjes dan jongens.⁽⁴⁾ De jongeren uit verweduwde eenoudergezinnen zijn gemiddeld significant ouder dan de anderen. Dit is niet onlogisch omdat de kans op overlijden van één van de ouders groter wordt naarmate men ouder wordt. Onder de uitwonende jongeren zijn oververtegenwoordigd: jongeren uit verweduwde gezinnen (logisch, gezien de leeftijd) en jongeren uit eenoudergezinnen na echtscheiding (niet logisch, deze jongeren gaan dus eerder het huis uit). Het aantal jaren dat de ouders gescheiden zijn (gemiddeld 10 jaar) verschilt niet significant bij de betreffende gezinstypen, de leeftijd van de kinderen bij de scheiding wel: jongeren uit de eenoudergezinnen waren gemiddeld 11,5 jaar toen hun ouders scheidden, de jongeren uit stiefgezinnen 9 jaar. Wat het gezinsinkomen betreft valt duidelijk op dat de eenoudergezinnen minder geld hebben dan de intacte gezinnen en de stiefgezinnen (zie verder tabel 2).

Tabel 1: De gezinstypen waaruit de jongeren afkomstig zijn

	<i>jongens</i> %	<i>meisjes</i> %	<i>totaal</i> %
matig functionerend kerngezin	45	55	100=179
slecht functionerend kerngezin	49	51	100= 61
eenoudergezin na scheiding			
met regelmatig contact vertrokken ouder	39	61	100= 74
zonder regelmatig contact vertrokken ouder	37	63	100= 84
stiefgezin na scheiding			
met regelmatig contact vertrokken ouder	40	60	100= 38
zonder regelmatig contact vertrokken ouder	46	54	100= 69
eenoudergezin na verweduwing	50	50	100= 84
totaal	44 =259	56 =330	100 =589

Tabel 2: De gemiddelden van de belangrijkste variabelen per geslacht en woonsituatie

	jongens	meisjes	thuis- wonend	uit- wonend
leeftijd op meting 2 (15-27 jaar)	20.8	20.8	18.9*	23.9*
jaar echtscheiding ouders	1984	1984	1985*	1983*
leeftijd tijdens echtscheiding ouders	10.3	11.0	9.2*	12.4*
wekelijks ouderlijk inkomen	f 620	f 620	f 630	f 610
wekelijks eigen inkomen jongere	f 220	f 200	f 180*	f 300*
mentaal welbevinden (8-38)	30.2*	28.7*	29.2	29.6
relationele positie (1=(nog) geen relatie tot 6=samenwonend met kind)	2.5*	3.5*	2.3*	4.3*
begin relatieloopbaan (12-24 jaar)	16.8*	16.4*	16.4	16.6
kinderwens (1=zeker niet tot 5=zeker wel)	3.8	3.9	3.8	3.8
werkloosheidservaring (0=nee, 4=>3 keer)	.39	.46	.26*	.69*
ernstige geldproblemen (0=nee, 4=>3 keer)	.28	.33	.14*	.58*
opleidingsniveau (1=laag, 4=hoog)	2.46	2.51	2.42*	2.60*

* significant: $p < .05$

Met behulp van ONEWAY hebben we de hypothesen met betrekking tot het gezinstype en het welbevinden van de jongeren getoetst. We hebben ANCOVA gebruikt voor de controle van de covariaten gezinsinkomen, geslacht, en leeftijd (thuiswonend versus uitwonend). Bovendien hebben we met behulp van het programma ANOVA de interactie-effecten berekend van het geslacht en de woonsituatie. De achterliggende vraag hierbij wordt gevormd door de hypothesen 5 en 6: is het verband tussen welbevinden en gezinstype verschillend voor jongens en meisjes, en thuis- en uitwonenden?

Resultaten

Tabel 3 (zie volgende pagina) geeft de gemiddelde scores voor de verschillende aspecten van welbevinden van jongeren uit de verschillende gezinstypen. In Tabel 4 (zie volgende pagina) staan de resultaten van de ANOVA-procedure, waarbij gecontroleerd is voor drie relevante achtergrondkenmerken. Hypothese 1 is: Jongeren uit eenoudergezinnen na echtscheiding ervaren een lagere mate van welbevinden dan jongeren uit matige of slechte intacte gezinnen. Tabel 3 laat zien dat de hypothese niet opgaat voor mentaal welbevinden, de kindwens en het bereikte opleidingsniveau. Jongeren uit eenoudergezinnen na echtscheiding hebben echter wel meer relatie-ervaring, beginnen vroeger met hun relatieloopbaan en hebben meer ervaring met werkloosheid en ernstige financiële problemen. De hypothese is dan ook, gedeeltelijk, bevestigd.

Tabel 3: De gemiddelde score van de jongeren op de welbevindensvariabelen per gezinstype*

	intacte gezinnen:		eenoudergezinnen: met contact andere ouder		stiefgezinnen: met contact andere ouder		eenouder- gezinnen: na verwe- duwing
	matig functio- nerend a	slecht functio- nerend b	c	zonder contact andere ouder d	e	zonder contact andere ouder f	g
Mentaal welbevinden							
1. Mentaal welbevinden	29.2	28.9	28.6	29.6	29.3	30.2	30.0
Relationeel welbevinden							
2. Relationele positie	2.7 _A	2.6 _A	3.3 _{BC}	3.6 _C	2.8 _{AB}	3.2 _{BC}	3.5 _C
3. Begin relatie loopbaan	16.4 _A	16.5 _A	16.1 _A	16.2 _A	16.3 _A	16.7 _{AB}	17.5 _B
4. Kinderwens	3.9	3.8	3.8	3.6	3.7	4.0	3.8
Maatschappelijk welbevinden							
5. werkloosheidservaring	0.4 _{AB}	0.2 _A	0.3 _{AB}	0.9 _C	0.3 _{AB}	0.4 _{AB}	0.5 _B
6. financiële problemen	0.2 _A	0.2 _A	0.4 _B	0.6 _C	0.3 _A	0.2 _A	0.3 _A
7. opleidingsniveau	2.5 _B	2.5 _B	2.4 _B	2.5 _B	2.8 _{BC}	2.1 _A	2.5 _B

* Gebruikt is het programma ONEWAY en de LSD-test met significantie niveau .05 om te checken welke categorieën jongeren significant van elkaar verschillen. Gemiddelden in dezelfde rij die niet eenzelfde subscript hebben verschillen significant van elkaar ($p < .05$). Gemiddelden in dezelfde rij zonder subscript verschillen niet significant van elkaar.

Tabel 4: F en p waarden van het verband tussen gezinstype en de welbevindensvariabelen, gecontroleerd voor drie covariaten*

	F	p	p waarde behorend bij de covariaat		
			thuis/uit- geslacht	wonend	gezins- inkomen
1. Mentaal welbevinden	F(6,565)=0.702	(p=.648)	p=.000	p=.210	p=.651
2. Relationele positie	F(6,576)=0.673	(p=.672)	p=.000	p=.000**)	p=.569
3. Begin relatie loopbaan	F(6,362)=2.725	(p=.013)	p=.024	p=.297	p=.274
4. Kinderwens	F(6,583)=1.068	(p=.380)	p=.302	p=.822	p=.688
5. Werkloosheidservaring	F(6,574)=2.709	(p=.013)	p=.876	p=.000	p=.006
6. Financiële problemen	F(6,574)=1.238	(p=.285)	p=.420	p=.000	p=.859
7. Opleidingsniveau	F(6,587)=1.460	(p=.190)	p=.902	p=.029	p=.004

* Gebruikt is het programma ANOVA.

** 2-weg interactie significant ($p < .05$).

Hypothese 2 is: Jongeren uit matige of slechte tweeoudergezinnen ervaren een mindere mate van welbevinden dan jongeren uit stiefoudergezinnen. Tabel 3, de kolommen A, B, E, F laten zien dat er geen grote verschillen zijn tussen jongeren uit matig of slecht functionerende kerngezinnen en stiefgezinnen. Jongeren uit stiefgezinnen zijn iets verder gevorderd op hun relationele levenspad. De hypothese moet worden verworpen: jongeren uit zowel matige als slechte kerngezinnen ervaren geen geringere mate van welbevinden dan stiefjongeren (en zeker niet dan jongeren uit eenoudergezinnen, zie hypothese 1).

Hypothese 3 luidt: Jongeren uit eenoudergezinnen na echtscheiding ervaren een mindere mate van welbevinden dan jongeren uit eenoudergezinnen na verweduwing. De vergelijking van de kolommen C, D en G uit tabel 3 laat zien dat de ervaringen van de jongeren uit eenoudergezinnen na echtscheiding c.q. na verweduwing in belangrijke mate overeenkomen. Jongeren uit echtscheidingsgezinnen beginnen wel eerder aan relaties en hebben meer financiële problemen. De hypothese kan slechts gedeeltelijk worden bevestigd: met eenouderjongeren na verweduwing gaat het iets beter.

Hypothese 4 luidt: Jongeren uit eenouder- en stiefgezinnen zonder regelmatig contact met hun vertrokken ouder ervaren geen geringer welbevinden dan jongeren uit eenouder- en stiefgezinnen met regelmatig contact met hun vertrokken ouder. De onderlinge vergelijking van de kolommen C en D, respectievelijk E en F, laat zien dat er geen grote verschillen bestaan, zodat de hypothese kan worden bevestigd. Echtscheidingsjongeren die wel regelmatig contact onderhouden met hun vertrokken ouder, scoren niet hoger op mentaal en relationeel welbevinden dan jongeren zonder contact. Er zijn echter twee opvallende scores in tabel 3: eenouderjongeren zonder contact hebben veel werkloosheidservaring en stiefjongeren zonder contact hebben een relatief laag opleidingsniveau. Het lijkt er dus op dat de mate van maatschappelijk welbevinden minder is onder de scheidingsjongeren zonder contact met hun vertrokken ouder.

Tenslotte hypothese 5: Jongens uit de verschillende gezinstypen ervaren een geringere mate van welbevinden dan meisjes, en hypothese 6: Jongeren uit de verschillende gezinstypen die nog thuis wonen ervaren geen mindere mate van welbevinden dan jongeren die al uit huis zijn. Jongens blijken wel te verschillen van meisjes wat betreft hun score op de welbevinden variabelen (zie tabel 2). Maar meisjes rapporteren juist een geringer mentaal welbevinden, meer relatie-ervaringen en een eerder begin van de relatie-loopbaan. Er zijn geen significante verschillen met betrekking tot het maatschappelijk welbevinden tussen jongens en meisjes. Tussen thuis- en uitwonende jongeren zijn er enkele, logische, verschillen: zoals bijvoorbeeld de leeftijd en het eigen besteedbaar inkomen. Het mentaal welbevinden verschilt niet tussen de twee categorieën jongeren. Wel hebben uitwonende (oudere) jongeren meer werkloosheidservaring, meer geldproblemen en een hoger opleidingsniveau. Voor het toetsen van de beide hypothesen hebben we vervolgens gekeken of er sprake is van interacties tussen gezinstype enerzijds en geslacht en het thuis- of uitwonend zijn van de jongeren anderzijds (zie tabel 4). Er is slechts één keer sprake van interactie: vooral meisjes uit eenoudergezinnen (zowel gescheiden als verduwd) hebben verkering of wonen samen. Hypothese 5 moet dan ook worden verworpen. Jongens uit de diverse gezinstypen ervaren geen lagere mate van welbevinden dan

meisjes. Tussen gezinstype en woonsituatie van de jongeren bestaan geen interacties met betrekking tot hun welbevinden. Dat betekent dus dat er geen grote verschillen bestaan in de effecten van het opgroeien in de verschillende gezinstypen voor thuis of uit huis wonende jongeren. Omdat er natuurlijk een sterke samenhang is tussen leeftijd en woonsituatie, kunnen we voorzichtig formuleren dat de effecten van het opgroeien in de verschillende gezinstypen niet sterk veranderen in de tijd. Dit is in overeenstemming met hypothese 6.

Tabel 4 laat zien dat een aantal verbanden tussen gezinstype en welbevinden variabelen niet bestand is tegen controle op een drietal covariaten en een aantal wel. De relationele positie hangt significant samen met geslacht en woonsituatie, en niet zozeer met gezinstype. De hoge score van de eenouderjongeren op de variabele financiële problemen blijkt vooral samen te hangen met het feit dat deze jongeren (al) vaker uitwonend zijn. Uitwonende jongeren hebben - en dat is niet zo verwonderlijk - vaker last van geldzorgen dan thuiswonende jongeren. Ook het opleidingsniveau hangt sterker samen met woonsituatie en gezinsinkomen, dan met het gezinstype waaruit de jongeren afkomstig zijn. Significant blijft het verband tussen gezinstype en 'begin van de relatie-loopbaan' en 'werkloosheidservaring'. Jongeren uit eenoudergezinnen na echtscheiding beginnen op jonge leeftijd aan verkering en seks, met mogelijk anderszins verschillende in de literatuur (zie o.a. Spruijt, 1993) genoemde negatieve gevolgen voor latere relaties. Opvallend is de hoge score op werkloosheid van echtscheidingsjongeren en met name van hen die geen contact meer hebben met hun vertrokken ouder (meestal de vader).

Voor de hypothesen betekenen de uitkomsten van deze covariantie-analyse dat de conclusies kunnen worden bevestigd en genuanceerd. Jongeren uit echtscheidingsgezinnen ervaren een (iets) mindere mate van welbevinden dan jongeren uit matig of slecht functionerende intacte kerngezinnen. Jongeren uit matig of slecht functionerende kerngezinnen verschillen niet significant van jongeren uit stiefgezinnen, en met jongeren uit verweduwde eenoudergezinnen gaat het zeker niet slechter. Het maatschappelijk welbevinden van de scheidingsjongeren zonder contact met hun vertrokken ouder is minder dan dat van jongeren met dit contact; dit geldt echter niet voor mentaal en relationeel welbevinden.

Conclusie en discussie

In dit artikel staat de vraag centraal naar de gevolgen op middellange en lange termijn van het opgroeien in verschillende gezinstypen op het welbevinden van jongeren. Deze vraag is om verschillende redenen van belang, maar in het bijzonder voor de toekomst. Hoe zal het groeiend aantal kinderen, van wie de ouders relatieproblemen hebben, gescheiden zijn, hertrouwen en wel of geen contact meer hebben met hun kinderen, zich opstellen in hun relaties en in hun werk? Hoe zal het gaan met hun mentaal welbevinden? Onze onderzoeksresultaten hebben aangetoond dat er tussen jongeren uit de verschillende gezinstypen, kleine, maar significante verschillen bestaan in de mate van hun welbevinden. Van alle jongeren uit de verschillende gezinstypen met één of meer bijzondere kenmerken scoorden de jongeren uit eenoudergezinnen na echtscheiding het laagst.

De verschillende vragen uit de inleiding kunnen worden beantwoord. *De eerste stelling:* als ouders in een intact gezin voortdurend slecht functioneren, kunnen zij voor het welzijn van hun kinderen op (middel)lange termijn maar beter scheiden, gaat voor dit onderzoek niet op. De conclusie van Dronkers (1996, p. 144) dat middelbare scholieren uit eenoudergezinnen een hoger welzijn melden dan scholieren uit ruziënde intacte gezinnen, kunnen wij dus niet onderschrijven. Onze onderzoeksresultaten komen overeen met die van onder andere Simons en Johnson (1996) die rapporteerden dat echtscheiding de kans op inadequaat ouderschap en daardoor negatieve gevolgen voor kinderen meer vergroot dan huwelijksproblemen. Natuurlijk moet daarbij worden aangetekend dat Dronkers spreekt over het effect van ernstige ruzies van de ouders volgens de kinderen, en wij van het effect van matig en slecht functionerende huwelijken volgens de ouders. Het is mogelijk dat kinderen weinig of niets merken van de lagere huwelijksatisfactie van hun ouders, maar natuurlijk wel van de door henzelf gemelde ernstige ruzies. Gezien het longitudinale karakter van onze meting naar het functioneren van intacte gezinnen achten wij ons resultaat van groot belang. Ook al omdat wij *de jongeren* hebben gevraagd naar hun welbevinden en *de ouders* naar de kwaliteit van hun huwelijk. Dit hebben wij gedaan om retrospectieve vertekening van de antwoorden zoveel mogelijk te vermijden. Vanuit het kindperspectief is een permanente lage huwelijksatisfactie van de ouders dus geen voldoende reden om te scheiden.

De tweede stelling: opgroeien in een eenoudergezin is voor kinderen risicovoller dan opgroeien in een stiefgezin, moet gedeeltelijk worden ondersteund. Hoewel de verschillen klein zijn, is het totaalbeeld dat jongeren uit eenoudergezinnen na echtscheiding een iets lager welbevinden melden dan jongeren uit stiefgezinnen na echtscheiding. En dit komt niet alleen door de slechtere financiële situatie waarin eenoudergezinnen verkeren. Dit betekent natuurlijk niet dat het met individuele jongeren uit stiefgezinnen altijd goed gaat, maar het algemene maatschappelijke beeld dat stiefkinderen kinderen van de rekening zijn, klopt niet met de onderzoeksgegevens.

De derde stelling: het is voor kinderen altijd beter na echtscheiding contact te blijven houden met beide biologische ouders, kunnen wij evenmin voluit ondersteunen. Het welbevinden van jongeren met contact is zeker niet in alle opzichten beter dan het welbevinden van jongeren zonder contact. Misschien is dit ook niet zo verwonderlijk. Het is immers veelal ingewikkeld om goede relaties te onderhouden met beide ouders na echtscheiding. Opvallend is wel de relatief hoge werkloosheidservaring van echtscheidingskinderen (zowel jongens als meisjes). Dit geldt vooral voor eenouderkinderen zonder contact met hun vertrokken ouder. Deze onderzoeksuitkomst verdient zeker nadere bestudering. Het is niet direct duidelijk wat deze jongeren zo kwetsbaar maakt op de arbeidsmarkt. Het zou kunnen zijn dat het ontbreken van een duidelijk (beroeps-)rolmodel nadelig werkt op de beroeps carrière van jongeren. Wellicht ook hebben de gezinsproblemen geleid tot een meer teruggetrokken houding in de werksituatie.

De vierde stelling betreft verschillen tussen jongeren uit eenoudergezinnen na echtscheiding en na verweduwing. Hier moet de conclusie zijn dat het op middellange en langere termijn met jongeren uit verweduwde gezinnen iets beter gaat dan met de anderen.

Het gezinstype waarin jongeren opgroeien beïnvloedt de verschillende domeinen van hun welzijn, ook na controle op achtergrondkenmerken als gezinsinkomen, geslacht en woon-situatie. De algemene conclusie luidt dat jongeren uit eenoudergezinnen het slechtst af zijn. Hierbij moet worden aangetekend dat de echtscheiding gemiddeld al tien jaar geleden heeft plaatsgevonden en dat gecontroleerd is voor inkomen. Maar ook is het zo dat de verschillen klein zijn. In de literatuur bestaat er een tendens de (negatieve) kenmerken van kinderen van gescheiden ouders (en van eenoudergezinnen en stiefgezinnen) toe te schrijven aan de echtscheiding. Men dient echter niet voorbij te gaan aan het feit dat onder andere uit het WIL-project naar voren komt, dat 5 tot 20% van alle jongeren problemen hebben (Meeus & 't Hart, 1993). Problemen van jongeren met gescheiden ouders moeten dan ook mede vanuit deze invalshoek worden beoordeeld. Hiermee willen we zeker niet ontkennen dat in individuele gevallen kinderen van gescheiden ouders zeer ernstige problemen hebben. In dit opzicht is het van belang de conclusie van Amato en Keith (1991) te vermelden: systematisch klinisch onderzoek geeft (vanzelfsprekend) een negatiever beeld van de gevolgen van ouderlijke ruzie, echtscheiding en stiefgezinsvorming dan empirisch bevolkingsonderzoek. Deze conclusie wordt ondersteund door de in dit artikel gerapporteerde resultaten: een aantal verschillen in deze empirische studie is significant, maar niet erg groot.

Noten

1. Het is niet precies bekend hoeveel gezinnen er van elk type in Nederland zijn. Combinatie van een aantal bronnen (CBS, 1994; Van Delft & Niphuis-Nell, 1988; Spruijt, 1991) en uitgaande van circa 6 miljoen huishoudens in Nederland, waarvan circa 3 miljoen gezinnen met kinderen, maakt de volgende (ruwe) schattingen mogelijk:

1. matige functionerende gezinnen	300.000
2. slecht functionerende gezinnen	100.000
3. eenoudergezinnen met regelmatig contact vertrokken ouder	150.000
4. eenoudergezinnen zonder regelmatig contact vertrokken ouder	150.000
5. stiefgezinnen met regelmatig contact vertrokken ouder	50.000
6. stiefgezinnen zonder regelmatig contact vertrokken ouder	100.000
7. verweduwde eenoudergezinnen	50.000
2. Bijna iedereen zonder werk, ook jongeren, beschouwt werkloosheid als een negatieve ervaring (zie bijvoorbeeld De Goede & Maassen, 1986, 1988). Vandaar dat we, in het geval van geen ervaring met werkloosheid, kunnen spreken van maatschappelijk welbevinden.
3. De random selectie was gebaseerd op statistieken van huishoudens en jongeren die zelfstandig wonen, uit het Nationale Script Panel en de Nationale Mini Census ('t Hart, Meeus & Kox, 1993). Per huishouden werden maximaal twee personen tussen de 15 en 24 jaar geselecteerd. In totaal werden er 3525 huishoudens benaderd. Het percentage weigeringen om mee te doen was 26,1 en de totale non-respons vanuit de huishoudens bedroeg 35,9 %. Correctieberekeningen geven aan dat de random selectie iets afwijkt van de kennis over jongeren uit andere bronnen. Er is één belangrijke deviatie: allochtone jongeren zijn nauwelijks vertegenwoordigd.

4. Dit lijkt de resultaten van het onderzoek door Morgan, Lye en Codran (1988) te bevestigen, namelijk dat ouders van meisjes vaker scheiden dan ouders van jongens. Na een echtscheiding blijven adolescenten meestal bij de moeder: van eenoudergezinnen na echtscheiding bestaat 91% uit gezinnen met alleen een moeder en 9% uit gezinnen met alleen een vader. In stiefgezinnen bestaat 93% uit gezinnen met een stiefvader en 7% uit gezinnen met een stiefmoeder.

Literatuur

- Acock, A.C. & Demo, D.H. (1994). *Family Diversity and Well-Being*. Thousands Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Amato P.R. & Keith, B. (1991). Parental divorce and adult well-being: a meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 43-58.
- Amato, P.R. & Rezac, S.J. (1994). Contact with nonresident parents, interparental conflict, and children's behavior. *Journal of Family Issues*, 15, 191-207.
- Bois-Reymond, M. du. (1992). *Jongeren op weg naar volwassenheid*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Bosch, M., Dronkers, J., Goor, J. van, Groot, W., Oei, P.L., Punt, S., Selleger, V. Windhorst, E. (1994). Een- en Tweeoudergezinnen Vergeleken. De vorming van eigen relaties door de kinderen. *Tijdschrift voor Ontwikkelingspsychologie*, 21, 244-251.
- Bosman, R. & Louwes, W. (1988). Eenouder- en tweeoudergezinnen en schoolloopbanen. *Mens en Maatschappij*, 63, 5-23.
- Bosman, R. (1993). *Opvoeden in je eentje*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- C.B.S. (1994). *Relatie- en gezinsvorming in de jaren negentig*. Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- C.B.S. (1995). *Maandstatistiek van de bevolking*, 7. Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Crombag, H.F.M. & Elzinga, W.E. (1989). Niet waar de kinderen bij zijn. In K. Blankman & L.C.M. Stegmann (red.), *Het recht of het belang van het kind* (pp. 110-124). Assen: Van Gorcum.
- Cherlin, A.J., Furstenberg, F.F., Chase-Landsdale, P.L., Kiernan, K.E., Robins, P.K., Morrison, D.R. & Teitler, J.O. (1992). Longitudinal studies of effects of divorce on children in Great Britain and the United States. *Science*, 252, 1386-1389.
- Delft, M. van & Niphuis-Nell, M. (1988). *Eenoudergezinnen: ontstaan, leefsituatie en voorzieningengebruik*. Sociale en Culturele Studies 9. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Demo, D.H. & Acock, A.C. (1988). The impact of divorce on children. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 619-648.
- Dölle, S.P.M. (1994). *Opgroeien in een eenouder- of stiefgezin*. Tilburg: Tilburg University Press.
- Dronkers, J. (1993). Zullen wij voor de kinderen bij elkaar blijven? De veranderende effecten van eenoudergezinnen op de schoolloopbanen van de kinderen. *Mens en Maatschappij*, 67, 23-44.
- Dronkers, J. (1996). Het effect van ouderlijke ruzie en echtscheiding op middelbare scholieren. *Comenius*, 16, 131-147.
- Furstenberg, F.F., & Cherlin, A. (1991). *Divided families*. Cambridge, M.A.: Harvard University Press.
- Ganong, L.H. & Coleman, M. (1987). Effects of parental remarriage on children. In K. Pasley & M. Ihinger-Tallman (red.), *Remarriage and stepparenting* (pp.94-140). New York/London: Guilford Press.

- Ganong, L.H. & Coleman, M. (1994). *Remarried family relationships*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Gelder, K. van (1989). *Kinderen van de rekening? Eenouderkinderen in de onderzoeksliteratuur*. Den Haag: NIMAWO.
- Goede, M.P.M. de & Maassen, G.H. (1986). Werkloos zijn; hoe beleven jongeren dat? In M. Matthijssen, W. Meeus & F. van Wel, (red.), *Beelden van jeugd. Leefwereld, beleid, onderzoek* (pp.156-170). Groningen: Wolters Noordhoff.
- Goede, M.P.M. de & Maassen, G.H. (1988). *Beleving van niet-werken. Een onderzoek onder werklozen, arbeidsongeschikten en hun partner*. Culemborg/Amsterdam: Ph.D. thesis.
- Graaf, A. de (1996). *Kinderen van gescheiden ouders. Onderzoek naar opleiding en demografisch gedrag*. Rotterdam: Faculteit Sociale Wetenschappen, Erasmus Universiteit.
- Hart, H. 't, Meeus, W. & Kox, W. (1993). Jongeren in Nederland: achtergronden en opzet van een nationaal survey. In W. Meeus & H. 't Hart (red.), *Jongeren in Nederland. Een nationaal survey naar ontwikkeling in de adolescentie en naar intergenerationale overdracht* (pp.11-30). Amersfoort: Academisch Uitgeverij.
- Hetherington, E.M. (1993). An overview of the Virginia longitudinal study of divorce and remarriage with a focus on early adolescence. *Journal of Family Psychology*, 7, 39-56.
- McLanahan, S. & Bumpass, L. (1988). Intergenerational consequences of family disruption. *American Journal of Sociology*, 94, 130-152.
- McLanahan, S. & Sandefur, G. (1994). *Growing up with a single parent*. Cambridge: Harvard University Press.
- Meesters, G. & Singendonk, K. (1994). *Kind en echtscheiding. De gevolgen van een echtscheiding voor kinderen vanuit een ontwikkelingspsychologisch perspectief*. Lisse: Swets and Zeitlinger.
- Meeus, W. & Kox, W. (1991). *Identiteit, persoonlijke netwerken en gezondheid in de adolescentie*. Utrecht: Vakgroep Jeugd, Gezin en Levensloop.
- Meeus, W. & Hart, H. 't (red.). (1993). *Jongeren in Nederland. Een nationaal survey naar ontwikkeling in de adolescentie en naar intergenerationale overdracht*. Amersfoort: Academisch Uitgeverij.
- Morgan, S.P., Lye, D.N. & Condran, G.A. (1988). Sons, daughters, and the risk of marital disruption. *American Journal of Sociology*, 94, 110-129.
- Praag, C. van (1993). Hoe gaat het met de jeugd? *Jeugd en Samenleving*, 23, 292-309.
- Simons, R.L. & Associates (1996). *Understanding Differences Between Divorced and Intact Families*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Simons, R.L. & Johnson, C. (1996). Mother's Parenting. In R.L. Simons. & Associates, *Understanding Differences Between Divorced and Intact Families*. Thousand Oaks/London/New Delhi: Sage Publications.
- Spruijt, A.P. (red.). (1991). *Psychologie van het gezin; zicht op huwelijk en relaties*. Utrecht: Teleac.
- Spruijt, A.P. (1993). Volwassen worden in een kerngezin, eenoudergezin of stiefgezin. *Mens en Maatschappij*, 68, 73-92.
- Spruijt, A.P., Giljam, M.J., Heiden, A.M. van der, Klomp, J.I., Meer, A.G.E. van der, & Wit, O.C. (1989). *Stiefgezinnen: gewoon of anders?* Amersfoort: Giordano Bruno.
- Spruijt, A.P. & Hendrickx, J.J.P. (in press). A typology of stepfamilies in the Netherlands. In F. Deven (red.), *Research on reconstituted families in Europe* (pp. 59-74). Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers.
- Wallerstein, J.S. & Blakeslee, S. (1987). *Second Chances*. New York: Ticknor and Fields.

Summary

Well-being of youngsters from different family structures

What are the effects of growing up in different family structures on the mental, relational and occupational well-being of youngsters? This article examines the medium-term and long-term effects of complicated family life on youngsters from seven different family structures: moderate conflict intact families, heavy conflict intact families, single-parent families with and without regular contact with the other parent, stepfamilies with and without regular contact with the other parent, and single-parent families after widowhood. Data were used from the Dutch national panel study USAD (Utrecht Study of Adolescent Development), a study of developments as they occur in the life course of young people during the 1990s. Results are presented from 589 respondents between 15 and 27 years of age, measured in 1991 and 1994. Their parents were also interviewed on a number of topics.

Different family structures after marital problems, divorce, remarriage, and widowhood do appear to have small, but significant medium-term and long-term effects on a number of adolescent well-being variables. Young people from divorced single-parent families show the lowest score on the different indicators of well-being. Youngsters from conflict intact families do not have lower scores compared with divorced single-parent families. Most of these effects remain after control for family income, gender, and living situation.